

עולם התלמוד

מכון סמיכה
נוכח
התורה
גיבוש
ככל אחד

גיליון ל"ב | שבת קודש פ' חוקת | ט' תמוז תשפ"ה

עולם החכמים

Rabbi Yitzchak Sultan Maggid Shuir, Curriculum Developer.

Loving Talmidei Chachamim

The Mitzvah of "וּבו תִּדְבֹק", cleaving to Hashem, is interpreted by the Chazal to refer to cleaving to the Sages and Torah scholars. Rashi (Devarim 11:22) quotes the Sifrei which says clearly the pasuk doesn't mean that one should cleave to Hashem, rather Chazal explain that the Torah means that one should cleave to Torah scholars. This is codified by the Kitzur Shulchan Aruch 29:11.

Therefore, one should try to marry the daughter of a Torah Scholar, and marry one's daughter to a Torah Scholar (Kitzur Shulchan Aruch 29:11).

One should try to eat and drink with Torah Scholars, do business with a Talmid Chacham, and to attach to them in all manners (Kitzur Shulchan Aruch 29:11)

Chazal in Pirkei Avos (1:5) advised "make one's home a meeting place for Rabbis, be attached to the dirt of their feet, and drink with thirst their words".

Zecher Tzadik Lebracha

There is a virtuous practice to mention a bracha for a tzadik when his name is mentioned (such as zecher tzadik lbracha) but it isn't an obligation. The obligation to say zecher tzadik lebracha is based on Yoma 37a, Yoma 38b, and the Midrash Beresheet Rabba 49. The Meiri Yoma 38b writes that it is a mitzvah.

However, the Sefer Chasidim no. 745 writes that there's no obligation to mention zecher tzadik lbracha as we don't do so when we're doing kriyat hatorah and the gemara doesn't mention it when mentioning the amora'im. The Chida (quoted by Sdei Chemed v. 10 p. 54) explains that perhaps the Sefer Chasidim holds that it is only an obligation to say zecher tzadik lbracha in the context of when a tzadik and rasha are mentioned together that one should distinguish them and bless the tzadik and curse the rasha.

Kovetz Shiurim Mor Dror Yoma p. 105 quotes Rav Yeshaya Pick that there's no obligation to say or write zecher tzadik lbracha every time a tzadik is mentioned which fits with the Sefer Chasidim. Sdei Chemed v. 10 p. 55 agrees that the minhag is to rely on those who say it isn't an obligation to mention zecher tzadik lbracha every time a tzadik is mentioned. He quotes the Dikduri Sofrim v. 1, Nechmad Mareh v. 2 p. 131, and Yafeh Lelev YD 3:240:23 who also defend this practice.

Pela Yoetz Dalet writes that people who only mention zecher tzadik lbracha for someone who recently passed away and not for those of previous generations is wrong and the opposite should be the case. Kovetz Shiurim Mor Dror quotes Amirat Dvar Bshem Omro 2:299 to defend the minhag that perhaps only the tzadikim who recently passed away need our bracha but those of previous generations don't need it.

קב (סימן טו), שו"ת שב יעקב (סימן ו), שו"ת משכנות יעקב (סימן סט), וכן פסק החיי אדם (כלל ל אות א.) וכך הכריע הערוך השולחן (שם סעיף ז) אחר שהביא דעות הפוסקים בזה. זה לשונו: "זה שכתבו [הרמ"א] שיש מקילין בשעת הדחק, כתב הלבוש שלא ראה נוהגין להקל אף בשעת הדחק. וכן אנו מורין הלכה למעשה."

גם הנצי"ב (משיב דבר חלק א סימן טו), הלך בדרכו של הלבוש והחמיר שלא לצרף קטן אף בשעת הדחק ושאינו לחוש על ביטול דברים שבקדושה, וזה לשונו: "אשר שאלו ממני לדעת הכרעה בצירוף קטן לדברים שבקדושה, נפלאתי האיך אפשר להכריע בדבר שכבר נתלקו הראשונים והאחרונים ז"ל."

עולם ציבור

ראש ישיבתנו הרב מנחם מענדל פרעמקאט רב ומו"ץ בניו הייבן

צירוף קטן למנין - הנהגה למעשה

שיטת המחבר שמחלק בין תפלה לזימון בסימן הקודם הצענו רקע הסוגיא בענין הצטרפות הקנין למנין עשרה, סוגית הגמ' עם שיטות הראשונים. נמשך כאן בעזה"י בדות הפוסקים לענין הלכה.

הנה, המחבר פסק כדעת הרי"ף והרמב"ם הסוברים שניתן לצרף קטן לזימון אם הגיע לגיל שיודע למי מברכים. אבל לענין תפלה פסק שאין לצרפו. וכך כותב בהלכות בהמ"ז (בסימן קצט סעיף ז): "קטן שהגיע לעונת הפעוטות ויודע למי מברכין, מזמנין עליו ומצטרף בין לשלשה בין לעשרה."

אבל גבי תפלה (בסימן נה סעיף ד) כתב: "יש מתירין לומר דבר שבקדושה בתשעה וצירוף קטן שהוא יותר מכן שש ויודע למי מתפללין. ולא נראין דבריהם לגדולי הפוסקים, וה"ה דעבד ואשה אין מצטרפין."

וכמו כן לענין קריאת התורה, משמע מדברי המחבר שצריך דוקא עשרה גדולים ואין הקטן מצטרף, וזה לשונו (סימן קמג סעיף א): "אין קורין בתורה בפחות מעשרה גדולים בני חורין."

שיטת הרמ"א - בזימון

אולם, הרמ"א החמיר עוד ופסק כדעת הרי"ף והתוספות דאף גבי זימון אין הקטן מצטרף אע"פ שיודע למי מברכים. וזה לשונו בהל' בהמ"ז (בסימן קצט סעיף ז): "וי"א דאין מצרפין אותו כלל עד שיהא בן שלש עשרה שנה, דאז מחזקינן ליה כגדול שהביא ב' שערות. וכן נוהגין ואין לשנות."

ודבריו מפורשים יותר בדרכי משה, ששם כתב על דברי הבית יוסף (שם): "והמנהג שלא כדבריו, אלא נוהגים כדברי הרא"ש דאין מצרפין קטן אלא עד שנעשה בן י"ג שנה כו' גם המרדכי ע"א פרק ג' שאכלו (סי' קעב) כתב בשם ראבי"ה כדברי הרא"ש, דכיון דפליגי בזה גאוני עולם אין לצרפו לתפילה ולברכת המזון עד שיביא ב' שערות. ואין לשנות המנהג."

צירוף קטן בתפלה בשעת הדחק - דעת הרמ"א

ומיהו, על מש"כ המחבר (סימן נה סעיף ד) גבי תפלה שאין מצרפים את הקטן למנין עשרה, שם תבריה הנרא"ה לגזיזה ולא החליט לחומרא כדעת המחבר: "ואפילו על ידי חומש שבידו אין לצרפו. ומיהו יש להזניח להקל בשעת הדחק."

והיינו, שאין הדבר מוחלט לאיסורא כלשונו של המחבר, אלא יש מקום לסמוך לקולא בתפלה. וראה שם במגן אברהם (סק"ה) שמחזיק ידי שיטת הרמ"א וכותב שבזמנו היו נוהגים כדבריו בשעת הדחק. וזה לשונו: "ומיהו דוקא א' ולא ב'... בזמנינו נוהגים לצרפו ע"י חומש שבידו. ומיהו דוקא לשמוע ברכו וקדיש שהוא חיוב, אבל קדיש שאחר עלינו לא יאמרו."

אלא שכפי הנראה הרמ"א בעצמו הקיל עוד יותר מזה והתיר בשעת הדחק אפילו בלא החזקת חומש, וכך מפרש המג"א את דבריו שם, הובא במשנה ברורה (שם ס"ק כד).

מיהו המהרש"ם (חלק ג סימן קסב) מבאר שאין כוונת הרמ"א להקל כי אם בהחזקת חומש כהמנהג שהביא המג"א. ע"פ"ז כתב ליישב את סתירת דברי הרמ"א. כי לפום ריהטא יש לתמוה על שהחמיר לענין זימון והקיל לענין תפלה, ונהפוך הוא, שלכאורה דין צירוף זימון קל יותר מהלכות תפלה.

אבל ע"פ הנ"ל מיושב, כי באמת הרמ"א לא כתב להקל כי אם באחיזת חומש, דהיינו כחומשים שלהם שנעשו בגלילה כעין ספר תורה. הלכך, גבי סעודה שאין נכון להוציא ס"ת למקום סעודה, שם פסק בכתמא שאין הקטן מצטרף. אבל גבי תפלה שהוא בבית הכנסת הקיל לפי שאפשר שם שיאחזו בס"ת.

אך המשנה ברורה (בהל' זימון בביאור הלכה ---) מיישב בענין אחר, וכתב שלענין תפילה הקיל הרמ"א מפני הצורך כדי שלא יהיו ישראל בלי קדיש קדושה וברכו, משא"כ לענין זימון לא ראה בזה צורך כ"כ להקל.

וראה הלן מה שהבאנו בשם החלקת יעקב (או"ח סימן כח) שמיישב על דרך הנ"ל, אך בסגנון אחר. שכתב שם דדוקא בתפלה הוא דשייך ענין שעת הדחק, דהיינו שיתפרד המנין מכל וכל ולא יבאו עוד להתפלל שם. אבל לענין זימון דלא שייך חשש כזה, לא יתכן בו שעת הדחק, ועל כן לא הקיל שם הרמ"א.

שיטות גדולי האחרונים

בעוד שהרמ"א מקיל בצירוף קטן לתפלה - עכ"פ בשעת הדחק - הלבוש (סימן נה סעיף ה) התנגד מאד להמקילים וכתב שכל גדולי הפוסקים חולקין על זה ושלא ראה נוהגין להקל אפילו בשעת הדחק. וכדבריו נקט גם האלי" רבה (שם אות ה). וכך נקטו כמה אחרונים, כגון הב"ח (סימן קצט), שו"ת נחלת יע-

מאז דעביד הכי לא משתבש ומאז דעביד הכי לא משתבש. אמנם יותר טוב שלא להנהיג צירוף קטן עד שיגדל ויהיה לאיש, כי אם ניההו כן כעת שהוא שעת הדחק יהיה נשאר כן אף כשיגדל ואז לא יתקן שעת הדחק. ואין למע"כ להצטער מהעדד אמירת דברים שבקדושה. וכשם שמקבלים שכר על הדרישה במקום שאפשר כך יקבלו על הפרישה במקום שא"א, ועיניו מ"ש בספר ויקרא (פרק כב פסוק לב) בהעמק דבר שם, ועיי"ש."

וכיוצא בזה פסק הגרש"ז איערבאן (הובא בספר אשי ישראל פרק טו הערה כז), והוסיף עוד, שאפילו אם ע"י כך יתבטל המנין גם בפעמים אחרות, אנפ"כ אין לצרפו.

אך השולחן ערוך הרב (שם סיף ה) הלך בעקבות הרמ"א ע"פ המגן אברהם, שאף שאין הדבר את הקטן לכתחילה, מ"מ בשעת הדחק אין למחות ביד המקילים. זה לשונו: "ויש אומרים שאין אשה ועבד או קטן מצטרפים בשום ענין אלא צריך שיהו כל עשרה זכרים בני חורין גדולים שהביאו ב' שערות, ובפחות מכן אין השכינה שורה ואין אומרים דבר שבקדושה ואפילו ע"י ספר תורה שביד הקטן אין לצרפו, וכן עיקר. ואנפ"כ אין למחות באותן שנוהגין להקל בשעת הדחק לצרפו ע"י חומש שבידו או אפילו בלא חומש כיון שיש להם על מי שישמכו. ומכל מקום לא יאמרו אלא ברכו וקדיש שהוא חיוב, אבל לא קדיש שאחר עלינו שאינו אלא מנהגו".

מקומות מקומות יש

וכפי הנראה, מנהגי הקהלות בדבר צירוף הקטן איננו שוה בכל, דמצד אחד כתבו רבים מן הפוסקים שלא ראו נוהגים כן לצרף קטן כמו שהובא למעלה, אך מצד שני המג"א (הנ"ל) העיד על מנהג מקומו שהיו עושים כן, וכן העתיק דבריו המשנה ברורה (שם ס"ק כד) וכתב: "ובזמננו נוהגים לצרף קטן ע"י חומש שבידו."

ועיני מה שכתב על זה הגר"ב שטרן (שו"ת בצל החכמה ח"ד סימן לג אות א, ד"ה אחר זמן) שבאמת הדבר תלוי במנהג המקומות, שאם נתייחד שם המנהג סומכים עליו, והוא שנתייחד על ידי תלמידי חכמים. אבל אם אין מנהג במקום, אין לשנות מעיקר ההלכה שאין לצרף קטן. זה לשונו: "וכן ראיתי עוד בשו"ת פני מבין (או"ח סימן כד) ומביא שם גם מספר ישועות יעקב ותשובת שב יעקב, שגם לדעת הרמ"א אין לצרף קטן לעשרה כלל ואפי' בשעת הדחק, ומסיק דע"כ במקום שעד עתה אין מנהג להקל בודאי שאין להקל. ועל כן פסק בנידונו בכפר שכרוב פעמים אין עשרה ישראלים גדולים שאין לצרף קטן לומר קדושה וברכו, כיון שבכפר שלא היו דרים שם ת"ח אין שם מנהג. ואין לשנות מעיקר הדיון שביאר הרמ"א שאפילו על ידי חומש שבידו אין לצרפו."

אם צורך קיום מצוה נקרא שעת הדחק

המהרש"ג נשאל על דבר זה שתי פעמים, והשואלים רצו להקל מצד שעת הדחק, ובפרט בשאלה השנייה ששם מדובר בשעת המלחמה שלא היה באפשרות לאסף מנין, ובכל זאת המהרש"ג היסס מאד להקל בדבר, והסביר כי אין ענין שעת הדחק במצוות, שאם אין אפשרות לקיים המצוה כהלכה, כך רצון הבורא, ואין מקום לתחבולות. וזה לשונו (ח"ב סימן ז'): "אודות מה ששאלת אם לצרף קטן מופלא הסמוך לאיש למנין עשרה בשעת הדחק כדי שיוכלו בעל יאהרצייט להתפלל לפני התיבה ולומר קדיש. כבר נשאלתי בזה והשבתי כי מסקנת האחרונים שאין לצרף. ומה שכתבת שבספר חסן רב בהשמטות מצדד להקל בשעת הדחק כמו עתה שבהרבה ישובים לא נשאר מנין עשרה, לדעתו אין דבריו ממריעין דברי כל האחרונים כו' ובפרט שאין הענין של קדיש יאהרצייט שעת הדחק כ"כ ולא כמו שכתבת שהרי אם בעל יאהרצייט לא יאמר קדיש ולא יקרוח נפש הוא זה ואינו כדאי בשביל זה לעשות נגד מסקנת האחרונים ז"ל בסיומן נה כנ"ל."

והניף ידו שנית (בסימן מ) בעת מלחמה שכתב לו השואל, "בעתים הללו בסיבת המלחמה בעוה"ר נתמעטו בקהלות אנשים מבני ישראל", ורצה למצוא היתר לצרף לעשרה קטן וספר תורה בידו כדי שלא יתבטל התמיד לגמרי ח"ו.

ועל זה השיב לו המהרש"ג על דרך תשובתו הראשונה שאינו רואה מקום להקל. (והוסיף בה דברים אודות התשובה בשו"ת מן השמים כאשר הבאנום למעלה.) וכן דחה שם את טענת השואל שיתן להקל במשום שעת הדחק, וכתב לו שאין כאו הפסד או היזק כלל אלא שרוצים לקיים דברי הבורא יתברך ואין עולה בידם, והפה שאסור הוא הפה שהיתר^[2]. זה לשונו: "לדעת, לא היה זה שעת הדחק כיון שאין בזה שום היזק והפסד להגוף, ולא מיקרי לדעתו שעת הדחק שנהיה יכולי לסמוך על יחיד במקום רבים, דכיון שכל עיקר תפלה בציבור הוא רק בשביל מצות הבורא ית"ש עלינו, א"כ אם בכה"ג לא צוה הבורא הרי אפילו יתפלל לא עשה ולא כלום, וכשם שמקבליו שכר על הדרישה כך מקבליו שכר על הפרישה. ולדעת, שעת הדחק לא מקרי אלא דבר שהוא טובה להגוף בעוה"ר דבזה חזינו דלפעמים צריכין לעבור אף על איסור,

ואף לפעמים לחלל שבת משום פיקוח נפש, ומשום דבעניני הגוף מתנהג הדבר ע"פ דרך הטבע ומתפרא הגוף אף בדבר איסור, לכן שייך לומר לפעמים שהוא שעת הדחק משום שהגוף צריך לאותו דבר לצורך קיומו ובריאותו. אבל בענין השייך להנשמה לא היו שעת הדחק."

אך המהרש"ג מסיק שבשביל יארצייט לפעמים אפשר להקרא שעת הדחק וניתן להקל, אך לא למענו טובת הנפטר אלא למענו טובת החי על שמצטער שאינו יכול לומר קדיש עבור אביו ואמו הנפטרים. ודומה למה שמתירים לנשים לברך על מצות עשה שהזמן גרמא, וכן לקיים מ"ע שהזמ"ג אפי' אם יש איסור הכרוך בדבר, כגון לתקוע בשופר ברה"ה (שהוא איסורא דרבנן). ובטעם הדבר, ביאר השו"ע הרב (סימן תקפט סיף ב) ע"פ דברי הרא"ש (ראש השנה פ"ד סימן ז) בשם הראב"ה, שהתירו בכדי לעשות נחת רוח לנשים שלא יצטערו. וכיוצא בזה כאן, אם בעל היארצייט מצטער ורוצה להקל אין למחות בידו.

אולם, לא צידד להקל - כי אם בקדיש שאין שם חשש ברכה לבטלה, וכן לקדושה - באופן שיתפלל תפילת הלחש בקול ויאמרו קדושה - שהדעת נוטה שאין בהם איסור ברכה לבטלה אף שלכתחילה אין לומר אותם בלא עשרה. אבל להתפלל חזרת הש"ש וכן קריאת התורה בברכות, אין להקל משום חשש ברכה לבטלה, ומוחים ביד המקילים.

שעת הדחק של התפודות הקהלה

והוסיף עוד סברא שבשבילה יחשב כשעת הדחק, במקרה שהמנין עלול להתפרד ולהתבטל אם לא ישמרו על התמידות, כי אז יש חשש שאנשים יחדלו מלבוא עוד לבית הכנסת, ואיזה אנשים לא יתפללו כלל, וגם הכשרים שבהם יעקרו דירתם מהעיר למקום יישוב גדול, והיישוב יתדרדר. כגון זה הסכים שלא למחות ביד המקילים לצרף קטן למנין. וזה לשונו: "שוב נפל בדעתי דגם בתפלה בציבור שייך לפעמים שעת הדחק, כגון דיש לחוש דע"י שבלאו הכי אין כאן מנין וממילא אין מתפללין בביהכ"נ בצבור, ישארו הנעיל בתים בביתם ויש לחוש שח"ו לא יתפללו כלל. ואפשר שזה כוונת מעכ"ת כו' שיש לחוש שבמשך איזה זמן יחדלו להתפלל לגמרי אף בביתם. ועוד יש לחוש הדכשרים יעקרו דירתם לגמרי וילכו לדור בעיר אחרת גדולה כו' ואם הדבר באמת כן הוא שיש לחוש לזה, אני מודה דהוי שעת הדחק גדול. ואם יורה להם מעכ"ת לצרף קטן כנ"ל לא אמהה בידו."

ראה עוד בדברי הגר"ב שטרן (שו"ת בצל החכמה שם אות יב) שכתב כעין המהרש"ג שהפסד תפלה בציבור אינו חשוב כשעת הדחק. ואימתי יחשב שעת הדחק, כשקיים חשש שבלעדי תפלות הציבור יתבדל חיי היהדות שבהעיר, ורק אז ניתן להקל בצירוף קטן למנין. אבל אם אין הדבר כן, אע"פ שקשה עליהם לקבץ הציבור, יתחזקו לפעול על שאר יושבי העיר שיצטרפו לבית הכנסת. ואדרבה, כשיראו המתעצלים שמחתם מתבטל התמיד, יתאמצו לבוא. וזה לשונו: "בודאי במקום שאין רק תשעה

גדולים מתפללים (עיי' אות ו') או שעכ"פ לזמן ממושך לא יהיו יותר מתשעה גדולים מתפללים, ואם לא יצרפו קטן יתבטלו מתפלת צבור לעולם או עכ"פ לזמן ממושך ולא יהיו להם קשר זו עם זו וכל אחד יפנה לדרכו וינישה דברים אשר לא כדת תורה"ק ואין מוכיח וגם אפשר שעיי"כ יחדלו אחרים מלהתפלל כלל ואפי' בביתם (עיי' לעיל אות ז') מתשו"ג מהרש"ג ואתו ח' מגר"א זצ"ל), בודאי מי שמורה לצרף קטן כדי שיבואו לביהכ"נ להתפלל בציבור ועיי"ג גם יוכיחו זה את זה על מי לסמוך. אבל בנד"כ שיש בעיר הרבה אנשים המתפללים, וגם יש לעולם מנין לתפלת שחרית והרבה פעמים גם למנחה מעריב, לא נלענ"ד להתיר לצרף קטן בקצת פעמים שבביהכ"נ רק ט' גדולים, ובפרט כי יתכן שעיי' שיראו המתעצלים לבא שעיי"כ ובגרמתם מתבטל התמיד, ישתדלו ויתאמצו לבא גם לתפלת מנחה ומעריב כמש"כ לעיל (אות ד')."

ויש לציין שאף במקום חשש התפודות הקהלה, לא רצה להקל לכתחילה, רק כתב שיש למורה היתר על מה לסמוך ושאין למחות בידו. אבל הוא בעצמו לא היה מוכן להתיר אף באופן זה. וכן נוטים דברי המהרש"ג הנ"ל.

עוד מקרים של שעת הדחק

מבין גדולי הפוסקים מצינו גם אותם שנקטו להקל בצירוף קטן, אך בתנאים מסויימים. לדוגמה, ראה דברי המהרש"ם (בתשובות חלק ג סימן קסב) שנשאל שם מהרב משה קליין אודות יישוב אחד שהיו דרכם להתפלל תמיד בבית גביר אחד כל שבת ויום טוב, ונוסח התפלה היה ספרד. וברבות הזמן, רוח חדשה נססה בקרבו ודרש הגביר שישנו נוסח אשכנז, גם רצה שיתפללו בקול דממה דקה לא בקול כאשר היו נושעים מקדמת דנא, ואינו מניח לענות אמן בקול רם ובפרט להילדים קטנים. ועקב זה, עמדו קצת המציבור להפרד ולעשות מנין לעצמם, אך אין להם אלא תשעה גדולים, ונפשם בשאלתם אם יכולים לצרף קטן. והשיב להם שבאופן זה שמנין האחר שבעיר מקולקל נחשב כשעת הדחק ויש להם לצרף קטן באחיזת ספר תורה בידו. וזה לשונו: "ח"דא דאין לשנות מנוסח ספרד לנוסח אשכנז, דכבר כתב בתשובת מהרש"ם ח"א"ח סימן לה עיקר כנוסח ספרד. וגם מי שמנהג אבותיו בענין אחר יוכל לשנות המנהג ולהתפלל בנוסח ספרד כי הוא המשובח כו'. ועוד כיון שכופה להתפלל בלחש ומוחה מלענות אמן בכל כחו, וגורם חינוך הקטנים ע"ד מינות, בודאי מהראוי להתרחק ולהפרד משם והוי שעת הדחק משם. ויכולו לצרף קטן וספר תורה בידו בשעה שיאמרו דברי קדושה וכדומה."

וכן התיר הגר"מ ברייש (שו"ת חלקת יעקב או"ח סימן כח) לצרף קטן למנין בשעת הדחק, ונשא ונתן איך להגדיר ענין שעת הדחק בכאן. ומסיק בדרך שכתבו המהרש"ג ובצל החכמה, שאם קיים חשש שיתרשלו מלבוא עוד ויתבטל המנין מכל וכל, זה נקרא שעת הדחק. וזה לשונו: "בצו"ע סי' נ"ה דעת המחבר שלא לצרף, והרמ"א בשם מיהו יש נוהגין להקל בשעת הדחק - ולכאורה צריך להבין האיך שייך להקל בשעת הדחק, כיון דכל הפלוגתא הוא בשעת הדחק, דאין לך דחק יותר מזה שאין מנין בלי הקטן ואפי"ה יש אוסרין. ועיי' בחלקת מחוקק אהע"ז סי' י"ז ס"ק ל"א שהעיר כעין זה היכי דפלוגתא לענין עגונא האיך שייך להקל בשעה"ד כיון דגם האוסרים מיידי בשעה"ד. אכן נלפע"ד דזה תלוי בראות עיני הדיין, למשל אם כבר התפללו במקום הזה ורוצים כמה אנשים להתפלל אח"כ עוד הפעם ע"י צירוף קטן זה לא מקרי שעה"ד, אבל במקום שיש מנין מוצמצם ואם לא יצרף להקטן ולא יהיה מנין באותו היום יש חשש שיתרשלו עיי"ז גם הבאים מלבוא עוד בחששם בשאל לא יהי' מנין ויתבטל על יד זה המנין ותפילה בציבור של אותו המנין מכל וכל, זה מקרי שעת הדחק, כיון דרובא דרובא יש מנין גדולים, ואם לפעמים מצרפים הקטן בכדי שלא יתבטל מנין התדירי ושלא יתרשלו הבאים מלבוא זה שעת הדחק שמתיר הרמ"א, וזה באמת הטעם מה שפסק הרמ"א בסי' קצ"ט סי' דאין לצרף קטן לזימון משום דבעש לא שייך שעה"ד דאין שום דחק לא יברכו בזימון, אבל בתפילה יש חשש שיתבטל המנין דתפלה בציבור, ועיי' במג"א נ"ה שם דאף בלא חומש, מיהו בזמננו נוהגין לצרף רק ע"י חומש."

הגר"מ פיינשטיין - קולא בהגדרת שעת הדחק

ולמעשה, הורה הגר"מ פיינשטיין (אגרות משה או"ח חלק ב סימן יח) שבשעת החדק מותר לצרף קטן כשאוחז בספר תורה. ויסד הכרעתו על פי דברי הר"ן במסכת מגילה שאיסור אמירת דבר שבקדושה פחות מעשרה הוא רק מדרבנן. ולכן, אף שרוב הפוסקים מחמירים, יכולים לסמוך על דעת יחיד בדיון דרבנן בשעת הדחק, ומה עוד שדעה זו מקובלת אצל גדולי המסורה, כמו רב האי גאון, הר"ף, רד"ה, ורבינו תם^[3].

Malpractice and Corruption

Professional Liability

Arvus

The general definition of arvus is when an individual vouches for a transaction or for specific merchandise, thus becoming its guarantor. If someone does a deal because he trusts the guarantor, it is considered as if the guarantor accepted liability for the deal, which obligates him to pay if the transaction results in a loss. The classic case of arvus is one who cosigns on a loan, thereby agreeing to be held responsible if the borrower fails to pay his debt. Some extend arvus to apply to cases of malpractice as well, which would mean that a professional can be held accountable even in cases where he cannot be classified as a damager or custodian. For example, if a financial advisor convinced someone to go through with a transaction based on his assurances, and his advice ended up being detrimental, the individual may be held liable as a guarantor because the other party only went through with the deal because of his advice (Re-

ma C.M. 129:). Some Acharonim take this even further, and hold that a professional can be held liable for losses of potential revenue they caused. For example, if a stock broker did not buy a stock he was instructed to buy, and the stock went up as expected, he can be held liable to pay for the lost profit (Nesivos Hamishpat 176:31 and 183:1; Chasam Sofer C.M. 178). According to other Acharonim, he is only liable if it was clearly stipulated that he would be held responsible in the event he is derelict in his duties (Nachlas Tzvi C.M. 222:7, Imrei Binah Halva'ah 39). Some propose that in a case where there was a clear loss due to his dereliction which came about directly because of him and would not have happened otherwise, he can be held liable (Divrei Malkiel 5:222). For example, if a person files an insurance claim for a loss that should have been covered but is rejected because his insurance agent had not enrolled him properly, the agent is liable for the loss.

Minhag Hamakom

There is another discussion among the contemporary Poskim about whether a professional can be held liable

for malpractice because of the halachic concepts of minhag hamakom (common custom) and dina d'malchusa (law of the land). For example, some Poskim point out that physicians today are only licensed to work if they accept responsibility for negligence, as defined by secular law. Since the professional committed to being held accountable according to the accepted secular law, he could be made to pay for damages to the full extent of the law (Kovetz Umka D'dina III citing R' Mendel Shafran). Others disagree and say that minhag hamakom cannot be used to create new levels of liability and to make a professional pay for things that the Torah says he is exempt from paying for (Ibid. citing R' Z.N. Goldberg). However, most Poskim do allow victims of malpractice to pursue a claim against the insurance of a Jewish professional, even if suing the insurance may indirectly harm the professional by causing his premiums to go up (Kovetz Darkei Hora'ah V citing R' Asher Weiss, Yeshurun XI citing R' Yitzchak Zilberstein).

In partnership with the Bais Haavad's Yorucha Program
 To learn more about Yorucha visit yorucha.org

ידי חובתו, דהא מה שמתפלל הש"צ בלחש הוא רק כדי להסדיר את תפלתו שאין זה חיוב כ"כ, ובפרט כשמתפלל מן הסידור. ולכן אין לסמוך בזה על דעת המעטים, וגם הא ברכה לבטלה שיטת הרמב"ם בפרק א מהלכות ברכות הלכה ט"ו שהוא איסור דאורייתא, וא"כ להסוברים דאינו מצטרף אם יתפלל בלחש יהיה זה ברכה לבטלה מה שמחזיר התפלה, ולכן לא יתפלל בלחש אלא בקול רם לבד שיהיה הנידון בזה רק בשביל קדיש וקדושה שהוא רק איסור מדרבנן."

יניחו הספר תורה על הבימה והקטן יאחזנו בעצי החיים. ועוד כתב שגם ספר תורה פסולה מוטיל לזה. וזה לשונו: "ולכן אם כתר"ה רוצה לצרף בשעת הדחק כזה קטן אחד, הרשות בידו. ואם אפשר, טוב שיהיה קטן בו י"ב שנה שהוא מופלא סמוך לאיש, שכן איתא ברבינו יונה בברכות שם דבעיניו שיהיה מופלא סמוך לאיש שמועיל לנדרים עיניו שם. ואף שבשעה"ד יש לסמוך לצרף הקטן אף בלא חומש, טוב שיהיה בידו חומש בגלילה. וכיון שבז-

ועל השאלה מה נקרא שעת הדחק, הגר"מ הקיל יותר מהפוסקים הנזכרים, וכתב שאפילו יש מנין אחר בעיר באופן שאף אחד לא יחסר תפלה בציבור, מ"מ כל שיש לחוש שיתבטל מנין זה, כבר נקרא שעת הדחק. וזה לשונו: "בדבר אם יש להחשיב שעת הדחק באם ע"י שלא יצרפו את הקטן למנין עשרה לתפלה יש לחוש שיתבטל המנין ח"ו, פשוט שצדק כתר"ה שזהו שעת הדחק גמור אף שיש בית הכנסת אחר שיכולו המתפללין לילך לשם, משום שהרוחקים משם אפשר לא ילכו, וגם הקרובים גם לשם יש לחוש שלא ילכו למקום שאין רגילין ויתבטלו מתפלה בצבור ומקריאת התורה ומכל אמירת דבר שבקדושה, ואף אם ילכו כולם לבית הכנסת האחר הרי יתבטלו מלמוד השיעורים שלומדים בבית הכנסת זה, ואף אם גם שם יהיו שיעורים ללמד הא לא מכל אדם זוכה ללמד כדאיתא בע"ז שהתירו לרבי יוסי אף לכהן לצאת מארץ ישראל לחו"ל אף שנטמא מטומאת ארץ העמים שאסור ואף ליטמא בבית הפרס דרבנן אף כשמוצא ללמד." וגם מדברי הגר"מ מנשה קליין (משנה הלכות ח"ד סימן ח) משמע שהקיל בהגדרת שעת הדחק כענין דרכו של האגרות משה, דכל שמנין הזה עלול להתפרד, אע"פ שיש בתי כנסיות אחרים בעיר, כבר נקרא שעת הדחק. אלא דכתב שאם יש אפשרות להשיג איזה גדול מתוך העיר כדי להשלים המנין, אז אין להתיר לצרף קטן. וזה לשונו: "אף שראיתי ל-

שיטת הגר"ד

כתב הגר"צ שכטר בספרו מפניני הרב (עמוד כח) בשם רבו הגר"ד סאלאוויצ'יק שהיה רגיל לסמוך על המקילים ולצרף קטן למנין עשרה. וכשהיו שואלים אותו אם יש צורך שהקטן יאחז בחומש, היה אומר שכבר דחה מנהג זה רבינו תם, ומוטב שיאחז הסידור בידו ויתפלל מתוכו ממה שיאחז את החומש. וזה לשונו: "צירוף קטן למנין, בשנים הראשונות כשהיתה ישיבת רמב"ם ברקסבער, אירע כמה פעמים שהיה חסר אחד למנין לתפילה והיה רגיל רבנו לסמוך אשיטת ר"ת⁽⁴⁾ שבתוס' (ברכות מח, א ד"ה ולית) לצרף קטן אחד לעשותו סניף לעשרה. וכשלפעמים היו שואלים לרבנו אולי כדאי להחמיר להצריך שיאחז הקטן חומש בידו, היה רגיל לציון את דברי התוס'. ברכות ה"ל שהר"ת היה אומר שמנהג שטות הוא. ועיי"ש עוד בתוס' הרא"ש. והיה מסיים ואומר מוטב שיאחז הקטן את הסידור בידו מאשר שיאחז את החומש בידו כדי שיוכל להתפלל מתוכו בטוב, שמעתי מהרמ"ג."

הגר"מ קליין בסוד שיוח אצל כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע

מננו ליכא חומשים כאלו יש ליתן לו ס"ת ואף שהיא פסולה סגי לגבי זה לצאת ידי מנהג המגן אברהם. אבל בעת שיקרא הקטן ק"ש ויתפלל בלחש אסור לו לאחוז הס"ת, ולכן תהיה הס"ת מונחת על השלחן והקטן יאחז בהעץ חיים, וגם כדי שיהיו העם רשאים לישב טוב שהס"ת תהיה מונחת על השלחן והקטן יעמוד אצלה ויאחז בהעץ חיים."

צירוף קטן בקריאת התורה

ולענין צירוף קטן למנין בשביל קריאת התורה, כתב המגן אברהם (סימן נה ס"ק ד) שהוא קל יותר מתפלה משום דקיי"ל שהקטן עולה למנין שבעה, הלכך שייכא טפי במילתא דקריאת. ולכן, אף לשיטת האוסרים לצרף קטן בתפלה, יש שמקילים בקריאת. וזה לשונו: "מיהו לענין קריאת התורה י"א

דיד נפשי הגר"מ פיינשטיין בספרו איגרות משה א"ח ח"ב סי' י"ח דהכי דחיישינן דילמא יפסוק המנין כה"ג מקרי שעה"ד, מ"מ לפענ"ד דכה"ג לא מקרי שעה"ד היכי דדר בעיר שאפשר לקרא אדם מן השוק למנין שהוא גדול, ולא מקרי שעה"ד אלא אם הוא במקום שלא נמצא אדם גדול."

כדת מה לעשות כשמצרפים את הקטן

ובפרטי דיני הצירוף, כתב הגר"מ משה פיינשטיין שטוב שיהיה הקטן בו י"ב שנה שאז הוא מופלא סמוך לנדרים נדירים. ומה טוב שיאחז בספר תורה, כי החומשים הנדפסים שלנו אין להם קדושת כתיב הקודש. אלא שבשעת קריאת שמע ושמונה עשרה

דמצרפין אותו לעשרה מאחר שעולה למנין ז' [תשב"ץ]. ובסוף סי' תר"ץ משמע דיש להסתפק בדבר.

ומיהו, כתב עליו הפרי מגדים (אשול אברהם שם) שבהלכות קריאת התורה (סימן קמ"ג סעיף א) בשאל להיפך – שלא ניתן לצרף קטן אף לקריאת התורה. והיינו ממה שסתמו מחבר הרמ"א "אין קורין בתורה בפחות מעשרה גדולים בני חורין", משמע שאין להקל בקטן.

ולענין מעשה, נחלקו הפוסקים אם יש להקל קריאת התורה, שדעת הגר"מ פיינשטיין (אגרות משה שם) לקולא, זה לשונו: "וכן קריאת התורה הוא רק מדרבנן שהברכות כיון שאינם על המצוה ממש אלא לכבוד התורה אין להחשיבם כברכה לבטלה ממש שיהיה איסור מדאורייתא, אף אם אין וצטרף לקריאת התורה. וכיון שהוא לדרבנן יש לסמוך אדעת המעטים ולצרף הקטן לתשעה גדולים כדלעיל. וגם בקריאת התורה איתא במג"א סק"ד בשם התשב"ץ שהוא עדיף להצטרף מלתפלה מאחר שהוא שייך לקה"ת יותר בזה שעולה למנין ז', עיין במחצית השקל."

אבל אחרים החמירו בדבר ונקטו שקריאת התורה חמורה יותר מתפלה, וכל הסוגיא הנ"ל מדובר רק על תפלה, אבל בקריאת התורה אין שום היתר. וכן כתב הגר"ש וואזנר (שו"ת שבט הלי"ן ח"א סימן קטו, סוף התשובה), שמאחר שכל עיקר דין צירוף קטן מפקפק מאד וגם לא שמענו מי שיהנוג כן בקריאת התורה, אין להקל. ומבאר שם שלמות שהקטן עולה למנין שבעה קרואים במקום צורך, מ"מ למנין עשרה אין לצרפו, וזה לשונו: "ואם שאלתך לענין מנין יו"ד של קריאת התורה, ואם אפשר לצרף קטן גם בזה בכלל דבר שבקדושה שהוא בעשרה, הנה במגילה כג עמוד ב הוא אפשר. וכן יראה לכאורה ברא"ש פרק ז דברכות דכל הדברים דומים לזה. אמנם היות כי הלכה זו מפקפקת מאד וגדולי הוראה לא ניהא להו כלל במנהג של צירוף עם חומש גם בשעת הדחק, ואם נהגו נהגו, אבל בקריאת התורה לא שמענו."

דעת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש ז"ע

ובדבר דעתו של כ"ק אדמו"ר ז"ע בדיון צירוף קטן בתפלה, יש יוכוח, כי באגרות קודש (חלק ח עמוד רעו יג אדר שני תשי"ד) כתב, וזה לשונו: "והנה בהנוגע לשאלתו אם לצרף קטן למנין הנה הוא מילתא דתמי' ביותר בין אנ"ש, וכיון שנמצא הוא וכן אנ"ש ש' במדינה כזו שצריך לפרסם גם שם הנהגות נשיאנו רבותינו הק' והחסידים שלהם מילא יש לדייק בזה יותר, ולכן לדעתי אין לעשות את הנ"ל, ובוודאי כשישתדלו הרי ברוב הפעמים ימצאו מנין בני י"ג שנה."

הרי מדברי כ"ק אדמו"ר משמע שיש להחמיר בכל ענין. אמנם בין רבני חב"ד יש דיון בזה, כי אמנם יש מניחים שדברי רבינו ברורים כשמש, ועל כן אין לצרף קטן בכל ענין. אבל יש שכתבו שדבריו נאמרו לקהילה מסוימת, והכל תלוי לפי המקום והזמן.

וכן כותב הגר"י ראסקין בנתיבים בשדי השליחות (חלק ב, עמוד נא), שבמקרה של יוצא מן הכלל נראה שיש לסמוך אז על המקילים לצרף קטן שהוא יותר מכו' שנה למנין עשרה. לדוגמה: אם אירע שאחד מן העשרה הנוכחים – זוהו ויהדותו מופקפת, ולדחותו מהמנין יגרם בושה או מחלוקת, בכנון דא יש לסמוך להקל. אבל במקרה שיועד מראש שיאלץ לסמוך על צירוף הקטן, אז עדיף שלא יארגן מנין' לתפלה.

וגם יש טוענים להקל בשביל בתי חב"ד משום שדברי כ"ק אדמו"ר ז"ע נאמרו לקהילה אחת במלברון אוסטרליה ששם היו אפשריות להתפלל במנינים אחרים, או למצוא בקל עוד גדול להשלים המנין, וכמו ששמענו מדברי – "כשישתדלו הרי ברוב הפעמים ימצאו מנין בני י"ג שנה". מה שאין כן באיזורים מרוחקים שלא שייך כן, ודאי יש מקום לסמוך להקל.

ובמיוחד, בבתי כנסיות שבערי השדה, ששם התחלנו את דיונונו, אם לא יארגנו מנין בקביעות קרוב הדבר שיתבטל לגמרי תפילות בציבור. לכן יש מקום לסמוך ולהשלים המנין בצירוף קטן – ובפרט שכל מטרת התפילה בציבור הוא כדי לבנות יישוב ישראלי לאחינו שאינם שומרים תורה ומצוות, ועל ידי קביעות המנין יתקרבו ליהדות. ומטעם זה יש שהורו להקל אף לקריאת התורה.

סוף דבר, הסברות נוטות לכאן ולכאן, ובעוד שיש סיבות להחמיר, יש גם בסיס תקף להקל. והכרעת הדבר תלוי לפי המצב ולפי הזמן, וכל מקרה צריך להבחין לעצמו.

סיכום הדברים

א. המחבר פסק כהר"ף והרמב"ם דקטן היודע למי מברכים מצטרף לזימון שלשה, אבל לא לעשרה לתפלה. וכן לקריאת אינו מצטרף.

ב. הרמ"א החמיר כדעת הפוסקים שאף לזימון אינו מצטרף עד שנעשה בו י"ג שנה.

ג. לענין תפלה, כתב הרמ"א דבשעת הדחק יש להקל לצרף קטן. וכתב המג"א שזה אפי' כשאין חומש בידו, אך המג"א כתב שבזמנו המנהג לצרפו בשעה"ד הוא דוקא כשאוחז בחומש.

ד. יש לשאול למה החמיר הרמ"א בהל' זימון יותר מבתפלה ששם התייר בשעת הדחק. וי"ל דבתפלה לא הקיל אלא עם החזקת חומש וזה לא שייך בסעודה שאין מוציאים ס"ת מבהכ"נ (מהרש"ם). או י"ל דבתפלה נקרא יותר שעת הדחק שיחסרו קדיש וקדושה כו' (משנ"ב). ועוד י"ל דדוקא בתפלה שייך שעה"ד שמה יתפרד המנין, משא"כ לענין סעודה (חלקת יעקב).

ה. כמה אחרונים, והלבוש בראשם, התנגדו להיתר צירוף קטן אפי' בשעת הדחק. מהם, אליה רבה, ב"ח, חיי אדם, ערוך השולחן, הנצי"ב, והגרשו"ז. אמנם השו"ע הרב כתב כדעת הרמ"א להקל בשעת הדחק. והחמיר, אמנם שש"ת אחר מנהג המקום, והוא שנתיי-

סד ע"פ תלמידי חכמים. אבל אם אין מנהג, אין להקל. ז. המהרש"ג החמיר בדבר וטענו שאין ענין של שעת הדחק בקיום מצוה, שאם אין רצון הבורא שיעשנה, ימנע ולא יעשנה. אימתי נקרא שעת הדחק, כשיש היזק והפסד לגוף. ומיהו צידד להקל בשביל יאהרצי"ט אך לא בשביל המת, אלא מפני צערו של החי. ח. ועוד צידד להקל כשיש חשש שתתפרד הקהילה אם לא יקיימו המנין בתמידות ולא יהיה עוד מקום להתפלל בציבור בעיר. וכ"כ בשו"ת בצל החכמה, וכ"כ החלקת יעקב.

ט. המהרש"ם ג"כ הקיל לקצובת אנשים יראים שרצו להפרד מן הקהילה שנתקלקלו דעותיהם. והקיל להם להשלים מניינים בקטן.

י. האגר"מ מקיל בצירוף קטן למנין. ומבאר לפי שאמירת דבר שבקדושה שלא בעשרה איסורא דרבנן הוא, ובמקום הדחק ראוי לסמוך אף על דעה יחידאה.

יא. בהגדרת שעת הדחק, כתב האגר"מ שאם המנין עלול להתפרד נקרא שעת הדחק, אפילו יש מניינים אחרים בעיר. ועד"ז כתב המשנה הלכות אלא שאם יש אפשרות להשיג גדול מתוך העיר, לא רצה להקל.

יב. כתב האגר"מ שהקטן יאחוז בס"ת בעשה שמצרפים אותו (כי החומשים הנדפסים שלנו אין להם קדושת כתיב הקודש). ובשעת קרי"ש ושמי"ע נייחנו על הבימה ויאחז בעצי החיים. וכדי למעט בספק ברכות, הש"ץ ידלג את תפלת הלחש.

יג. הגר"צ שכטר כתב על רבו הגר"ד שהיה מקיל בצירוף קטן כשהיה המנין חסר, ולא הצריך אף אחיזת חומש.

יד. לענין קריאת התורה, כתב המג"א שדינו כתפלה, ואדרכה קל יותר לפי שהקטן שייך בדבר שעולה למנין שבעה. אבל הפמ"ג פקפק על זה לדינא. האגר"מ נקט כדברי המג"א ומותר לצרף קטן עכ"פ בשעת הדחק. אבל השבט הלוי החמיר שאף בשעת הדחק אין להקל בקריאה"ת.

טו. לענין דעת כ"ק אדמו"ר ז"ע, באגרות קודש צידד להחמיר בדבר, ובפרט שברוב פעמים ימצאו גדול להשלים המנין. אמנם לענין הלכה אי"ז מוכרע, כי יש טוענים שהוראה זו לא כללית היא אלא לקהלה מסוימת ששם לא היה דחק כ"כ, ובמק"א כגון בערי השדה אולי היה נוטה יותר להקל.

טז. בסופו של דבר, יש בסיס להקל בשעת הדחק, והכל לפי הענין וכפי ראות עיני המורה.

[1] מכיון שרבינו מצטט כאן לשונו של המג"א, כתב הקדיש של אחר עליו, שהמג"א התפלל בנוסח אשכנז שאומרים עליו מיד אחרי אשרי ובה לציון. אך לאלו האומרים עליו לאחר שיר של יום ואין כאלוקינו, הכוונה הוא שאין אומרים הקדיש דרבנן, וכמבואר מדברי רבינו (כריש סימן נה) שמנה שם אותם הקדישים שיש חיוב לאומדם. [2] ועל עצם דבריו יש לזכור, דהא מצינו בכמה מקומות שמקילים בדבר מצוה לסמוך על דעת יחיד. לדוגמה, ראה בשו"ע הרב (סימן תמו סעיף כ"ה), "אם הוא שעת הדחק, כגון שהוא צריך ליון זה לארבע נוסות או לקדושה ולהבדלה, יש לסמוך על האומרים שחמץ בפסח אינו אוסר בפחות ממעת לעת." וכתבה רבות דנקטינו כדעת מקילים כדי לקיים מצוה. ויש להאריך, אך אין כאן המקום. [3] והביא שם כמה ראיות דמותר לסמוך על דעת יחיד במילתא דרבנן, עיי"ש. [4] יש לעיין אם ניתן לדייק ממש"כ שיטת רבינו תם' להתייר אף צירוף קטן המוטל בעריסתו כדברי רבינו תם עצמם.

being deemed liable as an areiv for, in effect, guaranteeing that a deal is good and tacitly committing to accept responsibility for losses.

All the cases that are discussed, however, are instances where the individual who made the assessment or guarantee had a direct relationship with the party that suffered the loss. In the case in question, the auditor has no direct relationship with Reuven, who is an outside investor, and there is no clear precedent in halacha to hold him liable to reimburse Reuven for his loss in such a case.

If the auditor would be issuing a report for the company's shareholders, and this report causes them a loss, it could be argued that he does have some direct fiduciary responsibility to them. But there is no clear proof to argue that he would be liable if a report he made for the company caused a loss to a member of the general public whom he has no direct connection to.

Question: Would it make any difference in halacha if it was an internal or external auditor?

Answer: With regards to members of the general public who the auditor has no direct connection to, it doesn't seem likely that any auditor – either an internal or external one – would have any liability.

If we are talking about an auditor who created a report for the company's shareholders, they might have more of a claim against an internal auditor, who, it could be argued, is working for them and bears a responsibility to them. There would seem to be less of a case against an external auditor, who by definition must be independent and not directly answerable to the company. In such a case, the shareholders may argue that the auditor was hired by the company and is liable to them, but it could also be argued that he is independent of the company and has less of a direct connection than an internal auditor has.

Can Someone Make a Claim Against an Auditor For an Inaccurate Report?

Question: Reuven is looking for a company to invest in, and Shimon has a company and is looking for investors. Shimon meets with Reuven and shows him an auditor's report that outlines why his company is an excellent investment. Based on the report, Reuven decides to invest in Shimon's company. Unfortunately, he soon discovered that the report was riddled with inaccuracies, and the investment was actually a terrible one. Can he make a claim against the auditor for malpractice?

Answer: There is a notion in halacha of "white collar malpractice," i.e., when someone gives a bad appraisal or says an incorrect statement that causes financial harm to a client. The individual guilty of such malpractice can sometimes be held liable for the harm he caused. There is also a concept of someone